

WAT ONS BINDT

‘Na vijftien jaar kan ik nog steeds, zittend aan een riviertje in Frankrijk, in diep snikken uitbarsten. Omdat ik dan zal denken: oh, hier ben ik met Ramses geweest, in dit riviertje hebben we gezwommen. Dat gaat komen, dat verdriet. Ik ben er niet bang meer voor.’

Mike Ho Sam Sooi, 1954-2023

Dit boek is opgedragen aan Mike, die zijn zesjarige zoon-
tje Ramses verloor bij de ramp. Mike werd enkele maanden
na onze gesprekken voor dit boek plotseling ernstig ziek en
overleed in juni 2023.

***

*‘Op de waarom-vraag zal ik wel nooit een antwoord vinden.
Het belangrijkste is dat ik heb moeten leren accepteren hoe
het is gegaan. Dat er geen weg terug is. Daar moet je zorg-
vuldig mee omgaan. Dat weet ik wel. Anders kom je echt
enorm in de problemen.’*

Edu Nandlal, overlevende SLM-ramp

'Er liggen hier snoeppapiertjes, dat geloof je toch niet,' zegt Diego Lapar, leraar en productiebeheerder bij *SchoolTV* uit Paramaribo, een veertiger met een zachte stem. In zijn vrije tijd besteedt hij veel tijd aan onderzoek. Hij heeft zoveel nagedacht over de ramp dat de rampplek in zijn hoofd bijna heilig is geworden. Maar dat geldt niet voor iedereen.

Diego raapt de papiertjes op. Schudt zijn hoofd. 'Wie doet nou zoiets?'

Diego's vader is ook mee. Afke Lapar is een bijna-zeventiger. Hij heeft een mooie kop met grijs haar. Keurige kleding, ook. Al is het vandaag in Suriname zo heet dat hij de knoopjes van zijn overhemd tot laag heeft opengeknoopt. Afke is gepensioneerd. Hij was leraar en werkte bij de Surinaamse *SchoolTV*. Vandaag is hij chauffeur.

Afke zet een paar stappen naar voren. Hij leest de tekst voor die op het monumentje langs de weg staat. 'Niet wat ons scheidt, maar wat ons bindt,' prevelt hij.

De letters zijn vuil. Het roodbruine beeld is hier en daar zelfs groen uitgeslagen. Lang waren het de voetballers van de Suriprofs, voetballers met Surinaamse wortels, die met hun

geld de boel lieten bijhouden. Maar de Suriprofs bestaan niet meer. Er is sindsdien niemand meer die de snoeppapiertjes nog opruimt. Of die het monument poetst. Of het gras knipt.

Dan zegt Afke: 'We zijn hier niet zo goed in het bijhouden van dingen.' Hij keert zich om en loopt naar de auto.

Iets verderop, het woud in, tussen de struiken en bomen door, staart Jasmine Foullani, meisjesnaam Poese, tegelijkertijd naar de grond. Daar, onder haar voeten, in het witte zand, steekt een stuk ijzer uit de grond. Het is grijs, groot en zit vast in de bodem. Maar wanneer ze hurkt en het vastpakt, wiebelt het. 'Dit moet wel,' mompelt ze. En dan, harder: 'Wat is dit nou?'

Ze was hier eerder, in 2018, toen niet in afzondering zoals nu, maar met haar gezin. Ook toen zag ze de brokstukken van het SLM-toestel. Daar zat haar vader in, Mohamed Shaeed Poese. Ze was niet op het zien voorbereid geweest. Haar dochttertje zei: 'Mam, kijk, een stuk vliegtuig!' Jasmine had er hard om gehuild.

'Ik was hier toen met mijn moeder, m'n man en m'n kinderen. Die waren toen negen en zeven. En ik liet het ze zien. Op een gegeven moment zag ik mijn dochttertje naar de grond staren. 'Mama, mama, is dit het vliegtuig?' riep ze. Een wrakstuk lag daar gewoon nog steeds... Ondanks dertig jaar weer, wind, zon. Het is allemaal ingezakt. Maar je ziet gewoon de wrakstukken. En weet je: ik was op dat moment aan het filmen. Terwijl ze me riep. Dus ik heb die opnames nu nog.'

Ze loopt verder, dieper het bos in. 'Het is echt bizar. Je

hoort me tegen mijn man zeggen: "Moet je kijken, man, dit zijn gewoon wrakstukken." En toen vloog er opeens heel laag een vliegtuig voorbij. Want het is vlak bij het vliegveld, natuurlijk.'

Meer nabestaanden keerden terug, in de afgelopen 35 jaar. Maar vandaag is de plek leeg en verlaten. Wie luistert, hoort niets – behalve het ruisen van de bomen. Ik denk aan Deet, tegen muskieten, maar heb die in de auto laten liggen. Ik ben net geland. Ik wil niet als een toerist overkomen. Maar nu ik achter Jasmine aanhobbel, verder het woud in, begint het me toch te duizelen. Het is snikheet. Benauwd, bijna. Ik ben hier voor het eerst. Ik heb nog geen hotel gezien. Er schiet een verhaal door mijn hoofd. Een van de overlevenden had een gebroken rug. Hij zag zijn vrienden, wilde helpen, redden, maar kon niet meer. Dat gebeurde dus hier. Hoe ziet schuldig landschap eruit, na 35 jaar? Zo dus. Groen en, gek genoeg, op het eerste gezicht onschuldig.

De verkeersleider op Zanderij zei na afloop dat de landing normaal uitgevoerd leek. Kan de baanverlichting zo hoog mogelijk, was hem nog wel door de piloten gevraagd. Hij had nog een keer naar het vliegtuig gekeken, was opgestaan, naar het lichtpaneel gelopen en weer teruggekeerd. Toen zag hij het toestel niet meer. Op de radio kreeg hij geen contact meer.

Na 4 minuten belde hij de brandweer. Na weer 5 minuten opnieuw. Na 10 minuten werd groot alarm geslagen. 'Het

lijkt alsof de piloot geprobeerd heeft het toestel op het laatste moment op de grond te zetten op een smalle bosweg,' schreef een Surinaamse ooggetuige later.

Het moet de binnenste motor van de linkervleugel zijn geweest. Die heeft vermoedelijk als eerste een boom geraakt. Daarna raakte de rechtervleugel ook een boom. Aan de andere kant van de weg. De DC-8 rolde toen naar links, sloeg over de kop en kwam met tussen de 200 en 250 kilometer per uur ondersteboven op de grond terecht. Zo in de rode aarde van bauxiet. Dat gebeurde op 4 kilometer van de luchthaven Zanderij, officieel Johan Adolf Pengel International Airport; 500 meter na de afslag naar Cola Kreek. Dat is het bekendste recreatiegebied van Suriname. Deze weg, van Zanderij naar Apoera, was in 1989 nog niet, maar is tegenwoordig wel van asfalt.

In de buurt woont tegenwoordig niemand meer. Wie wil er wonen op een plek waar zoiets is gebeurd? Veel Surinamers zijn er te bijgelovig voor. Maar hier woonden toen nog inheemsen. Al vroeg in de ochtend waren vrouwen op 7 juni 1989 bezig om vuren te maken. Eerst hoorden zij vonken in de lucht. En geknetter, alsof er geschoten werd. Dat zeiden ze later tegen de politie. Er brak paniek uit. Waren er vijandelikheden tussen het leger en het Jungle Commando? Die waren er in die jaren. In het oosten en het zuiden van het land. Het waren gevechten die tientallen slachtoffers eisten. 'Het zijn de Brunswijkers die weer op oorlogspad zijn,' zegt een ooggetuige die anoniem zijn verhaal doet in het Surinaamse

blad *Intiem*. 'Vliegkamp zonder weerga' zo staat er op de voorkant van die editie. En: 'Tedereen die daar ligt is dood.'

Samen met hun kinderen vluchtten de inheemsen het bos in. Daar dwaalden ze rond. Na lang dwalen kwamen ze terecht in Cola Kreek. De beheerder ving hen op. Hij gaf hun eten en drinken en vertelde wat er aan de hand was. Al snel kwam de politie. De inheemsen werden naar de stad gebracht en verhoord. Zij waren de eerste ooggetuigen van de ramp.

Inheemsen zouden op de plek van de ramp vijfendertig jaar later nog stemmen horen. Dat wordt in Suriname vaak gezegd. Weer anderen hebben het over de zwaarte van deze plek. Dit is schuldig landschap, vinden ze.

Maar Jasmine merkt daar niets van, nu ze door de struiken dwaalt, op sandalen die ze vervloekt, af en toe een insect wegmeppend. Het zweet staat haar op het voorhoofd. Bij ons allemaal. Suriname kan genadeloos heet zijn. 'Dit is toch waar mijn vader zijn laatste adem uitblies,' zegt ze. Maar dit keer is ze niet overstuur. Het zijn zachte krachten die dit keer overwinnen. De afgelopen jaren kreeg ze er steeds een streepje licht bij. Zo voelde het. Alleen al het besef dat het leven altijd weer verandert heeft haar goed gedaan. 'De rust van het oerwoud is zo indrukwekkend, hoor je die stilte?'

Het witte zand onder haar voeten ligt er niet zomaar. Dat weet ze. Het is lang geleden over de wrakstukken heen gestort. Maar de regen heeft ervoor gezorgd dat er toch weer veel blootligt. 'Wat vind jij, zal ik iets meenemen?' zegt ze. Dan houdt ze halt. 'Kijk nou toch.' Ze pakt een versleten

stukje staal, verwrongen. Het ligt pal voor haar voeten. Helemaal niet bedekt. 'Ik denk dat ik dit meeneem.'

Dan staat Diego weer voor haar neus. Hij vertelt dat zijn zusje in de avond voor de ramp een droom had over een feest met de hele familie. En dat iedereen die wit was, opeens zwart werd. Zijn zusje was toen tien. 'Mijn moeder begon meteen te gillen toen ze dat hoorde. Er gaat iets gebeuren! Mijn oma zei: "Doe toch niet zo bijgelovig." Maar de volgende ochtend werden we wakker gebeld.'

Nog steeds kan hij dat niet verklaren. Wat hij wel kan, is op onderzoek uitgaan. Jaren is hij al bezig met het vinden van informatie. Hij heeft in 2014 een herdenking georganiseerd. Hij heeft geprobeerd de lijst met namen goed te krijgen. 'Ik ben geobsedeerd, denk ik.' Je kunt je verleden niet veranderen. Dat weet hij ook wel. Maar je kunt je er wel anders toe verhouden. Ook als land. 'Ook als Suriname.'

Is het voor hen eigenlijk vreemd dat ik hier nu rondloop, dat ik dit boek schrijf, als buitenstaander?

Ik heb geen wortels in Suriname. Ik schrijf al jaren voor kranten en tijdschriften, maar deed dat maar één keer over dit ongeluk. Zelf heb ik geen herinneringen aan de ramp. Dat heeft een praktische reden. Ik was 8 jaar oud, toen. Blijkbaar nét te jong. Ik leg het voor aan Jasmine. Ik ratel dat de ramp me raakt. Dat ik altijd al nieuwsgierig ben geweest naar gewone mensen met buitengewone levenservaringen. Dat journalisten van *Trouw* de wereld beschouwen. Dat journalisten van het

Algemeen Dagblad persoonlijk verdriet vaak van heel dichtbij beschrijven. Dat ik hoop dat zo'n boek deze geschiedenis een klein beetje minder vergeten maakt. Maar dat ik niet hoop dat betrokkenen denken dat ik mij hun geschiedenis toe-eigen.

Ze kijkt me verbaasd aan. 'Waarom zou het niet mogen? Je bent toch schrijver? Ik denk dat een buitenstaander, iemand zonder die emotionele connectie, dit juist goed bij elkaar kan brengen. Ik heb zelf ook veel over de ramp geschreven, maar veel te emotioneel. Te chaotisch. Jij kunt dit onbevangen vastleggen. Wat maakt je huidskleur dan uit? Je bent nota bene in Suriname nu.'

Diego: 'Je bent journalist, dus waarom niet? Als mensen gaan zeggen: waarom moet het weer een Nederlander zijn? Kunnen Surinamers het niet zelf doen? Laat mensen die zo klagen opstaan. En het zelf doen. Want hoeveel Surinamers hebben het initiatief genomen? Om een boek over die ramp te schrijven?'

'Weet je wat het is,' zegt Jasmine een paar minuten later, terug bij de auto die langs de kant van de weg staat – Afke zit al achter het stuur – : 'Het groen is gewoon net zo sterk als de zee. Het slokt je op.'

***

Zijn er eigenlijk ook dingen gebeurd die je nooit hebt willen delen?

Edu Nandlal: 'Dat is een goeie vraag, ja. Ik geef er liever

geen antwoord op. Het is soms beter om dingen niet te vertellen. Kijk, ik wil dat de nabestaanden verder kunnen. Dat vind ik belangrijk. Het probleem is ook dat ik in shock was. Ik heb als overlevende dingen gezien waarvan ik niet weet of ze wel werkelijkheid waren. Is het nou echt zo, of is het niet zo? Dat wil ik de nabestaanden niet aandoen.'

***

Weet je altijd in wat voor vliegtuig je stapt? Van wie de vliegtuigmaatschappij eigendom is? Of het vliegveld waar je naartoe gaat wel in orde is? Waar het vliegtuig net vandaan komt?

De passagiers die een ticket hebben voor SLM-vlucht PY-764 op 6 juni 1989 hebben ongetwijfeld geen idee. Zij weten vast niet dat het toestel waar ze in stappen net vanuit Miami naar Nederland is gevlogen. Dat het daar gerepareerd moest worden. Ze weten vast niet dat de bazen van SLM vóór de ramp de eigen piloten erop wijzen dat drankgebruik, disco-bezoek en feesten tot diep in de nacht de veiligheid niet bevorderen. Ze weten vast niet dat diezelfde piloten andersom juist geklaagd hebben over het 'zeer slechte' en 'onbetrouwbare' navigatiesysteem op Zanderij. Ze weten vast niet dat er vlak bij het vliegveld een erg hoge boom staat, op de landingsroute, die eigenlijk weg moet. Volgens de piloten. Ze weten vast niet dat er een jaar eerder op Zanderij een ernstig ongeval plaatsvond, waarbij een rijdend vliegtuig een ander vliegtuigje letterlijk omverblies. En ze weten vast

ook niet dat er op Zanderij in 1960 een vliegtuig landt om te tanken en dat de captain dacht dat hij tijdens het landen een schok had gevoeld. Dat hij dacht dat hij een boomtop had geraakt. En dat dat ook zo was. Uit de vleugel stak een deel van een boomtak.

Op 6 juni 1989 worden op Schiphol, zoals dat gaat wanneer er een vliegtuig van Nederland naar Suriname gaat, talloze koffers ingecheckt, worden geliefden gegroet, afscheidskussen uitgedeeld. Bijna tweehonderd passagiers staan die ochtend gewoon op het punt om aan boord van de in Amerika geregistreerde DC-8 te stappen. Helaas: er is vertraging. Uren vertraging zelfs. Het KLM-personeel dat de SLM-passagiers ontvangt heeft een bijzonder vervelende boodschap. Zeker voor de mensen die staan te popelen om naar Suriname te gaan. Dat is voor iedere inzittende een bijzondere bestemming. Ga naar huis, u krijgt bericht als het vliegtuig kan gaan. Het kan uren duren. Dat krijgen de reizigers te horen. Op Schiphol wordt gezocht. Zie je nou wel?

In 2022 begin ik met families te spreken. Een beetje schoorvoetend ga ik van de een na de ander. Soms telefonisch, soms zoek ik mensen op. Het ligt gevoelig. De antwoorden 'laat me er even over nadenken' en 'ik laat het je morgen weten' beginnen te wennen. Net als de openheid die ik ontvang wanneer de deuren eenmaal wél opengaan. 'Heb je mijn nichtje al gebeld?' of: 'Mijn moeder en zus zouden je graag spreken.'

Na een paar gesprekken valt het me op: vrijwel allemaal